

LIETUVIŠKOS VIEŠOSIOS ERDVĖS KŪRIMASIS PANEVĖŽYJE

Arūnas Astramskas
Panevėžio kraštotyros muziejus

Vienas iš mažiau tyrinėtų lietuvių tautinio judėjimo aspektų yra jo raiška miesto bendruomenėje, kur, kaip numanoma, dominuoja kitos tautinės grupės. Šios problemos analizę visos Lietuvos masteliu sunkina tai, kad trūksta lokalinių tyrinėjimų, kurių pagrindu būtų galima daryti platesnius apibendrinimus. Panevėžys lokaliniam tyrimui yra perspektyvus objektas, nes XX a. pr. lietuvių raiška jame yra pakankamai ryški ir ne kartą aprašyta tiek amžininkų, tiek vėliau šį laikotarpį tyrinėjusių istorikų¹. Paskelbti tyrinėjimai yra skirti lietuvių kultūrinei veiklai, savanoriškoms asociacijoms, asmenybėms, bet vykęs viešųjų erdvių įvaldymo procesas iki šiol neanalizuotas. Pažvelgus į praeitį tokiu kampu, išaiškėja nauji miesto lietuvių gyvenimo proceso aspektai, galima daryti apibendrinimus apie jo tempą ir įtaką visam miesto viešajam gyvenimui.

Viešosios sferos apibrėžimas yra įvairių autorių diskutuojamas, šiame straipsnyje ji suprantama kaip komunikacinis interaktyvumas, išeinantis už privataus tarpasmeninio keitimosi informacija ribų. Viešosios sferos egzistavimui būtinos pilietinės laisvės: žodžio, susirinkimų, spaudos, savanoriškų asociacijų veiklos. Aišku, kad visavertė viešoji erdvė Rusijos imperijoje galėjo formuotis po 1905 m. spalio 17 d. caro manifesto, deklaravusio Rusijos piliečių pilietines laisves, lietuvių viešosios sferos formavimuisi esminę reikšmę turėjo dar ir 1904 m. panaikintas spaudos draudimas, taip pat metų pabaigoje pasirodę pirmieji legalūs lietuviški laikraščiai. Todėl 1905 m. yra šio tyrimo chronologinė pradžia, o natūrali

¹ Aleknaitė-Bieliauskienė R. Panevėžio muzikos mokytojų veiklos istorinio diskurso fragmentas, *Iš Panevėžio praeities: švietimo istorijos puslapiai*, Panevėžys, 2008, p. 55–83; Astramskas A. Du nacionalizmai, *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, Panevėžys, 2003, p. 277–286; Baliūnas V. *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija*, Panevėžys, 1995; Baliūnas V. *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija 1727–2002*, Panevėžys, 2002; Baliūnas V. *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose*, Panevėžys, 2007; Gaidelienė J. Neramūs laikai, Švietimas, Kultūrinis gyvenimas ir labdara, *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, Panevėžys, 2003, p. 208–268; Maksimaitienė O. *Panevėžio miesto istorija*, Panevėžys, 2003.

² Коэн Д., Арато Э. *Гражданское общество и политическая теория*, Москва, 2003, с. 287–327.

³ Линднер Р. „...Центр культуры и гражданственности ...“ – коммуникация и гражданская идентичность в Екатеринославе. 1860–1914 г.г., *Гражданская идентичность и сфера гражданской деятельности в Российской империи. Вторая половина XIX – начало XX века*. Ответственные редакторы Б. (Бианка) Пиетров–Энкер и Г. Н. Ульянова, Москва, 2007, с. 183–215.

pabaiga – kaizerinė okupacija 1915 m. vasarą. Teoriškai viešosios sferos funkcijos yra komunikacija tarp piliečių, gimstančios pilietinės visuomenės ir valstybės, valstybės biurokratijos kontrolė². Bet praktiškai lietuviškoji viešoji erdvė atliko tik vidinės visuomenės komunikacijos funkciją, jos įtaka valstybei buvo minimali.

Pilietinės visuomenės genezę, viešąją erdvę ir komunikaciją Jekaterinoslavo mieste tuometinėje Pietų Rusijoje tyrinėjo Konstancos (Vokietija) universiteto docentas Raineris Lindneris. Mūsų tyrimo požiūriu, aktualios šio autoriaus išvados apie komunikacines vietas, kurias jis aptiko viešosiose miesto erdvėse: spaudoje, teatre, savanoriškose asociacijose, bibliotekose ir švietimo įstaigose. Svarbiausiais viešaisiais asmenimis jis laiko miesto verslininkus, organizavusius ir dalyvavusius socialiniame ir kultūriniame miesto bendruomenės gyvenime. Daroma išvada, kad Jekaterinoslavo pavyzdys duoda sampratą apie lokalinės miesto visuomenės ir visuomeniškumo egzistavimą imperijos provincijoje³.

Šis tyrimas suteikia galimybę palyginti viešosios erdvės genezę skirtinguose imperijos regionuose, kuriuose skyrėsi vyriausybės vykdoma politika vietinės visuomenės požiūriu. Tuometinės imperijos Šiaurės vakarų gubernijos, skirtingai nei Pietų Rusija, buvo suvokiamos kaip potencialiai nelojalios, vykdytos jų integracijos ir akulturacijos programos, kurios konkrečiai reiškėsi įvairiais gyventojų politiniais, kultūriniais ir ekonominiais suvaržymais, rusų kultūros protegavimu, be to, regione vyko modernių tautų formavimosi procesas. Todėl ir padėtis lokalinėse bendruomenėse skyrėsi. Lyginant Jekaterinoslavą ir Panevėžį matoma, kad pastarajame, kaip daug mažesniame mieste, atkrenta profesionalaus teatro ir viešosios bibliotekos viešosios erdvės, nes šios įstaigos tuo metu tiesiog neegzistavo. Viešąja lietuvių erdve negalėjo tapti ir valstybinės mokyklos, kuriose legali tautinė veikla nebuvo galima. Pagrindinė nagrinėjama problema yra išsiaiškinti kaip, kokiomis aplinkybėmis kūrėsi lietuviška viešoji erdvė Panevėžyje, tikslas – ištirti lietuvių viešosios erdvės formavimąsi ir funkcionavimą šiuose lokalinės bendruo-

menės sektoriuose: bažnyčioje, savanoriškose asociacijose, spaudoje, nustatyti svarbiausius lietuvių viešuosius asmenis ir pateikti jų socialines charakteristikas.

Pagrindinis tyrimo šaltinis yra to meto legali lietuviška periodinė spauda, kuri yra nepamainoma analizuojant savanoriškų asociacijų veiklą, nes kitų jų pažinimo šaltinių beveik neišliko. Savaimė suprantama, ji atspindi ir miesto viešąją erdvę spaudoje. Nuosekliai analizuotas aštuoniolikos 1904–1915 m. leistų periodinių leidinių ir jų priedų turinys, t. y. visi pagrindiniai lietuviški laikraščiai. Ši analizė leidžia išsamiai atskleisti to meto Panevėžio spaudos problematiką, nustatyti svarbiausias aktualias temas ir diskusinius momentus, pateikia pakankamai išsamią informaciją apie įvykius, savanoriškas asociacijas ir visuomenės gyvenimo tendencijas⁴.

Seniausia lietuviška viešoji erdvė Panevėžyje egzistavo bažnyčioje. Nors formaliai pagrindinė Panevėžio katalikų Šv. Petro ir Povilo bažnyčia buvo priemiestyje Mikolajeve už tuometinės administracinės miesto ribos ir priklausė Piniavos valsčiui, bet faktiškai ji buvo miesto religinis centras: čia vyko kasdieninės pamaldos ir svarbiausios religinės šventės, gyveno dvasininkai, veikė įvairios organizacijos, šalia buvo pagrindinės katalikų kapinės. Į Šv. Petro ir Povilo parapiją įėjo miesto ir aplinkinių gyvenviečių katalikai, didelę jų dalį sudarė lietuviai, ir tuo padėtis iš esmės skyrėsi nuo Vilniaus ar Kauno miestų, kur tikinčiųjų daugumą sudarė lenkų tautybės miestiečiai. XX a. pradžioje daug ginčų kėlė kalbos vartojimas bažnyčioje, ypač jis aštriai reiškėsi Vilniaus vyskupijoje. Žemaičių (Telšių) vyskupijoje, kuriai priklausė ir Panevėžys, ši problema buvo daug mažiau aktuali, nes bažnyčioje jau nuo XIX a. vidurio vyko lituanizacijos procesas. Reikia pažymėti, kad pagrindinė liturginė katalikų pamaldų kalba tuo metu buvo lotynų, vietine kalba galėjo vykti pridėtinės pamaldos – giesmės, litanijos, evangelijos skaitymas, pamokslai ir religinis mokymas.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje nuo seno buvo nusistovėjusi tradicija, kad šventadieniais pridėtinės pamaldos vyko lietuvių kalba, o šiokiadieniais – lenkų. Bet susidūrimų dėl kalbos vartojimo pamaldų metu pasitaikydavo.

⁴ Analizuota: „Ateitis“, „Aušrinė“, „Draugija“, „Lietuvos ūkininkas“, „Lietuvos žinios“, „Mokytojas“, „Naujoji Gdynė“, „Nedėldienio skaitymai“, „Rygos garsas“, „Rygos naujienos“, „Skardas“, „Šaltinis“, „Vairas“, „Vienybė“, „Vilniaus žinios“, „Viltis“, „Visuomenė“, „Žarija“.

⁵ Panevėžietis, Panevėžys (apie giesmes Panevėžio bažnyčioje), *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 104, p. 2; M-s, Panevėžys (apie evangelijos skaitymą lietuvių kalba), *Lietuvos ūkininkas*, 1906, nr. 6, p. 82.

⁶ Smiltis J. Panevėžys (apie pridėtinių pamaldų kalbas), *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 88, p. 3; Keistas, Panevėžys (apie pridėtinių pamaldų kalbas), *Viltis*, 1909, nr. 95, p. 3; Kazio draugas, Panevėžys (apie pridėtinių pamaldų kalbas), *Viltis*, 1912, nr. 59, p. 3.

⁷ Aldonas, Panevėžys (apie ne laiku giedančius mokinius lenkus), *Viltis*, 1910, nr. 52, p. 3; Jūrų Smiltis, Panevėžys (apie choro atsisakymą mokytis giesmių), *Lietuvos žinios*, 1912, nr. 55 p. 2.

⁸ Par., Panevėžys (apie naują paveikslą bažnyčioje), *Viltis*, 1914, nr. 107, p. 3; Panevėžys (apie platinamą atviruką), *Rygos naujienos*, 1911, nr. 50, p. 2.

⁹ Kreipimasis į bažnyčios statymo komitetą. 1910 12 12. PKM 5431, R 4811.

1905 m. per atlaidus vieną giesmę tikintieji kartu užtraukė lietuviškai ir lenkiškai, kilo sumaištis, ir nė vienai pupei giesmės baigti nepavyko. Nuo 1906 m. realinės mokyklos kapeliono Kazimiero Šaulio rūpesčiu mokiniams lietuviams įvestas evangelijos skaitymas lietuviškai, tam reikėjo net vyskupo leidimo⁵. 1909 m. naujai paskirtas bažnyčios klebonas Juozapas Stakauskas įprastą tvarką pakeitė nustatydamas kitokį kalbų vartojimo per pridėtines pamaldas laiką – pamokslas per didžiąsias religines šventes imtas sakyti lietuviškai ir lenkiškai, sekmadieniais lietuviški ir lenkiški pamokslai pradėti sakyti kas antrą sekmadienį pakaitomis, šiokiadieniais pridėtinės pamaldos vyko irgi abiem kalbomis. Per mokinių Mišias pamokslas irgi imtas sakyti paeiliui lietuviškai ir lenkiškai (anksčiau buvo tik lenkiškai), taip pat padalintos ir gegužinės pamaldos, irgi anksčiau vykusios tik lenkiškai⁶. Bet smulkių nesusipratimą pasitaikydavo ir toliau, kartais buvo bandoma giedoti kita kalba nei nustatyta, bažnyčios choras atsisakė mokytis lenkiškų giesmių⁷. Bažnyčios viešojo erdvė buvo nuolatos stebima, lietuvių pasipiktinimą sukeldavo ir naujas paveikslas su lenkišku užrašu, ir platinami atvirukai su lietuviškais ir lenkiškais tekstais⁸.

Įtampa sustiprėjo, kai 1908 m. pradėta statyti antroji miesto parapijinė Šv. Stanislovo bažnyčia, 1930 m. pašventinta Panevėžio vyskupijos Kristaus Karaliaus katedros vardu. Ir lenkai, ir lietuviai naujojoje bažnyčioje tikėjosi gauti daugiau teisių savo kalbai. Nesutarimai prasidėjo jau dėl bažnyčios statybos komiteto posėdžių kalbos, kurie pradžioje, matyt, vyko tik lenkiškai. Lietuviai parengė peticiją klebonui, kuria pareikalavo, kad posėdžiai vyktų abiem kalbomis. „Jei nebus kalbama ir laidžiama kalbet Lietuviške, tai gal ir nereikalingi Lietuviški pinigai del statymo naujos Bažnyčios“ – retoriškai klausiamą joje⁹. Be to, lietuviai reikalavo pripažinti, kad bažnyčia statoma abiejų tautų parapijiečių kartu, o ne vien lenkų miestiečių, tai buvo labai svarbu pretenduojant į bažnyčios viešąją erdvę. Bet spauda atspindėjo susidariusią nuomonę, kad statomoje bažnyčioje miesto lenkų bendruomenė pretenduoja į išskirtines teises, manoma, kad lenkai

bažnyčią statosi išimtinai sau. Ši įtampa labai supriešino skirtingų tautybių parapijos tikinčiuosius, neapsiėita be užgauliojimų spaudoje ir grasinimų¹⁰.

Pagaliau statomos bažnyčios būsimajame šventoriuje 1913 m. kovo 4 d. buvo pašventinta laikina koplyčia (pastatas numatytas vėliau pritaikyti klebonijai), ir paaiškėjo dvasininkų nusistatymas dėl pridėtinių pamaldų kalbos. Šventinant koplyčią buvo pasakyti keturi pamokslai, po du lietuvių ir lenkų kalbomis, giesmės irgi pamainomis buvo lietuviškos ir lenkiškos. Paskelbta apie kalbų vartojimą vėlesnėse pridėtinėse pamaldose: visos giesmės iki 15 val. lietuviškai, o vėliau – lenkiškai. Pamokslas šventadieniais prieš sumą lenkiškai, po sumos – lietuviškai¹¹. Taigi, abiem kalboms laiko skirta maždaug vienodai. Nors įtakingiausi miesto katalikų dvasininkai, pradedant klebonu J. Stakausku, buvo aktyvūs lietuvių judėjimo organizatoriai ir dalyviai, bet krikščioniškasis universalizmas reikalavo vienodai atsižvelgti į skirtingų tautybių tikinčiųjų poreikius. Tikėtasi, kad kompromisinis sprendimas negilins tikinčiųjų susipriešinimo ir, svarbiausia, netrikdys tolesnio aukų rinkimo ir bažnyčios statybos. Šią nuostatą savo korespondencijoje apie koplyčios šventinimą gražiai išreiškė

¹⁰ Žemės Dulkė, Panevėžys (apie gandas dėl bažnyčios statybos), *Viltis*, 1911, nr. 19, p. 3; B., Panevėžys (apie koplyčios statybą), *Viltis*, 1912, nr. 129, p. 3; Panevėžys (apie bažnyčios statybą), *Lietuvos ūkininkas*, 1912, nr. 14, p. 135; Nevėžė, Panevėžys (apie bažnyčios statybą), *Rygos naujienos*, 1912, nr. 11, p. 2; Žmogelis, Panevėžys (apie bažnyčios statymą ir ginčus), *Viltis*, 1912, nr. 89, p. 1–2.

¹¹ Ž. D. Panevėžys (apie koplyčios pašventinimą), *Viltis*, 1913, nr. 28, p. 3.

Bajorų (dabar Respublikos) gatvė. Panevėžys. 1914. Fotografas ir atviruko leidejas Leiba Slonimskis. Iš Algirdo Gedeikio asmeninio rinkinio

¹² Ž. D. [Juozas Stanikūnas] Panevėžys (apie koplyčios pašventinimą), *Viltis*, 1913, nr. 28, p. 3.

¹³ Saviškis, Panevėžys (apie ne laiku atliktą lenkišką giesmę), *Viltis*, 1913, nr. 43 p. 7; Saviškis, Panevėžys (apie sąmyšį pamaldų metu), *Viltis*, 1913, nr. 48, p. 3; Saviškis, Panevėžys (apie brolių Balčų teismą), *Viltis*, 1913, nr. 80, p. 3; Pieštukas, Panevėžys (apie brolių Balčų teismą), *Lietuvos ūkininkas*, 1913, nr. 30, p. 314; J. R., Panevėžys (kriminalinės žinios), *Rygos garsas*, 1913, nr. 97, priedas be numeracijos.

¹⁴ Gaidelienė J. Neramūs laikai, Švietimas, Kultūrinis gyvenimas ir labdara, *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, Panevėžys, 2003, p. 245–268; Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos įsteigimą), *Vienybė*, 1908, nr. 26, p. 402; Išrinktos Blaivybės skyrių tarybos, *Vienybė*, 1909, nr. 40, p. 620; Panevėžys (apie steigiamąjį Šv. Zitos draugijos susirinkimą), *Vienybė*, 1910, nr. 6, p. 93; Panevėžys (apie Darbo draugijos įsteigimą), *Vienybė*, 1912, nr. 51, p. 812; Dirksnys, Panevėžys (apie Saulės draugijos skyriaus įkūrimą), *Rygos naujienos*, 1910, nr. 35, p. 3; Panevėžys (apie Globos draugijos įsteigimą), *Lietuvos ūkininkas*, 1909, nr. 2, p. 16; Liutavaras, Panevėžys (apie malūnininkų draugijos Mūsų duona įsteigimą), *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 121, p. 3; Juška A. Pranešimas (apie Ūkio draugijos steigiamą-

Juozas Stanikūnas: „Iš tikrųjų bažnyčia ir yra visų katalikų globėja, o ne kokios tautinės kovos įstaiga.“¹²

Bet viltys nepasiteisino, ir jau po mėnesio, balandžio 7 d., Verbų sekmadienį, lenkiška giesmė buvo sugiedota lietuviams skirtu metu. Lietuviai priėmė iššūkį ir po dviejų savaitių, Velykų išvakarėse, vakarinės liturgijos metu sugiedojo lietuvišką giesmę. Klebono J. Stakausko išbarti už tvarkos ardymą jie vėliau, vykstant procesijai, atsisakė giedoti lietuviškai ir numatytą giesmę lietuviškai turėjo atlikti bažnyčios choras, kuris buvo vadinamas „lenkų choru“. Buvo įtariama, kad šios akcijos iniciatoriai buvo lietuvių veikėjai trys broliai Balčai, du iš kurių buvo „Aido“ choro organizatoriai. Koplyčiai priskirtas kuras kunigas Jurgis Maciejauskas juos padavė į teismą, kaltindamas tvarkos pamaldų metu pažeidimu. Vienas iš brolių išteisintas, o kiti du nuteisti po keturias paras arešto, vėliau aukštesnės instancijos teismo išteisinti¹³.

Lietuvių viešojo erdvė Panevėžio bažnyčioje susiformavo iki XX a. pradžios ir buvo tradicinė, jos egzistavimą lėmė lietuvių kalbos pasirinkimas liaudies pastoracijai, bažnyčioje prasidėjęs dar vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais. Kadangi didesnę parapijiečių dalį sudarė etniniai lietuviai, dvasininkai lietuvių kalbą vartojo svarbiausiems tikinčiųjų poreikiams tenkinti, ir jos pozicijos bažnyčios erdvėje buvo užtikrintos. XX a. pr. lietuvių viešosios erdvės apimtis bažnyčioje iš esmės nepakito, bet, mieste aktyviai ir viešai ėmus reikštis nacionaliniams sąjūdžiams, ji buvo aktualizuota. Viešojo erdvė bažnyčioje imta atidžiai sekti, pastebėjus tikrus ar numanomus lietuvių teisių pažeidimus, pradėta prieš tai viešai protestuoti, dedamos pašangos lietuvių prioritetui atkurti ar plėsti.

Neformalių lietuviškų organizacijų veiklos pradžia Panevėžyje datuotina 1905 m. pavasariu, kai buvo suorganizuoti pirmieji lietuviški vakarai. Formalios savanoriškos asociacijos, kuriose visais aspektais dominavo lietuviai, ėmė steigtis po metų, pirmoji iš jų – 1906 m. veiklą pradėjęs „Aidas“. 1908 m. įsisteigė Šv. Juozapo draugijos Panevėžio skyrius, 1909 m. Blaivybės draugijos Panevėžio skyrius, 1910 m. pradėjo veikti Šv. Zitos draugija, kurioje daugiausia dalyvavo tarnaitės, ši drau-

gija 1912 m. persiorganizavo į „Darbo“ draugiją. 1910 m. įkurtas „Saulės“ skyrius, 1911 m. „Globos“ draugija ir „Mūsų duona“, 1913 m. – „Ūkio“ draugija, 1915 m. įsi-
steigė Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti
vietinis skyrius. Beveik visos šios organizacijos savo veik-
loje kėlė švietimo, kultūrinės veiklos ir labdaros tikslus,
tik „Mūsų duona“ buvo ekonominio pobūdžio draugija.
Be jų, mieste gyvavo, nors formalaus savarankiško statu-
so neturėję, bet viešosios erdvės požiūriu labai svarbūs
chorai: Šv. Petro ir Povilo bažnyčios bažnytinis choras,
vadovaujamas Juozo Birmonto, vėliau Antano Mari-
jošiaus ir Vlodo Paulausko, 1912 m. savo chorą įkūrė
„Aido“ draugija (atrodo, antrą kartą), 1913 m. pradžioje
veikė buvusios Zitiečių draugijos choras¹⁴.

Savanoriškos asociacijos pirmą kartą sukūrė nuola-
tines lietuviškas viešąsias erdves, esančias už bažnyčios
ribų. Kai kurių veikloje dalyvavo labai daug žmonių. Blaiv-
vybės skyriaus steigiamajame susirinkime dalyvavo apie
400 žmonių, apie 250 įsirašė į draugiją. 1911 m. rašoma
net apie 900 draugijos narių, 1913 m. minima 800 narių,
1915 m. jų skaičius sumažėjo iki 264¹⁵. Šv. Juozapo drau-
gijoje pirmaisiais metais buvo apie 150 narių, 1910 m.
minima 200 narių, 1911 m. – 127 nariai, 1913 m. – apie
280 narių¹⁶. Šv. Zitos draugijoje 1911 m. buvo 210 narių,
Darbo draugijoje 1913 – per 400 narių¹⁷. Kitose orga-
nizacijose dalyvių buvo daug mažiau. „Aidas“ 1913 m.
turėjo 42 narius, Globos draugijoje pradžioje buvo 11
narių, keliasdešimt jų dalyvavo „Ūkio“ veikloje¹⁸. Didelį
dalyvių skaičių Blaivybės, Šv. Juozapo ir Šv. Zitos drau-
gijose galima paaiškinti tuo, kad jas organizavo ir vėliau
vadovavo dvasininkai, turėję didelį autoritetą ir mobi-
lizacines galimybes. Katalikiškų organizacijų specifinį
bruožą sudaro tai, kad jos savo veikla apėmė visą Pane-
vėžio šv. Petro ir Povilo bažnyčios parapiją, į kurią įėjo
ne tik pats miestas, bet ir jo apylinkės.

Savanoriškų asociacijų veiklos intensyvumas kiek
svyravo, jos išgyveno pakilimus ir stagnacijos periodus.
Draugijų veiklos pobūdis buvo gana įvairus, jos regula-
riai rengė susirinkimus, kuriuose svarstė savo reikalus,
organizavo paskaitas, rengė lietuviškus vakarus ir spek-

ji susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 154, p. 3; Silvonas, Panevėžys (apie Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti skyriaus steigimą), *Lietuvos žinios*, 1915, nr. 30, p. 2.

¹⁵ Nevėžio Mylėtojas, Panevėžys (apie Blaivybės skyriaus steigiamąjį susirinkimą), *Viltis*, 1909, nr. 102, p. 2; Jurių Smiltis, Panevėžys (apie visuotinį Blaivybės susirinkimą), *Lietuvos ūkininkas*, 1911, nr. 8, p. 72; Blaivininkas, Panevėžys (apie Blaivybės draugijos veiklą), *Rygos garsas*, 1913, nr. 2, p. 3; Augštaitis, Panevėžys (apie Blaivybės draugijos visuotinį susirinkimą), *Rygos garsas*, 1915, nr. 44, p. 2.

¹⁶ S. Ž. Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos veiklą), *Šaltinis*, 1909, nr. 30, p. 473; Panevėžys (apie visuotinį Šv. Juozapo draugijos susirinkimą), *Vienybė*, 1910, nr. 10, p. 154–155; Račkauskas J. Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos veiklą), *Rygos garsas*, 1911, nr. 14, laikraščio priedas be puslapių numeracijos; Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos veiklą), *Rygos garsas*, 1913, nr. 25, p. 3.

¹⁷ Panevėžys (apie Šv. Zitos draugijos veiklą), *Rygos garsas*, 1911, nr. 12, p. 2; D., Panevėžys (apie Darbo draugijos veiklą), *Viltis*, 1913, nr. 33, p. 1–2.

¹⁸ Šelmis Plunksnadraskys, Visuotinas Panevėžio „Aido“ draugijos Susirinkimas, *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 42, p. 2; L. M., Panevėžys, *Vilniaus žinios*, 1909, nr. 2, p. 2–3.

- ¹⁹ Be-mis, Panevėžys (apie lietuviškus spektaklius), *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 98, p. 2; Liutavaras, Panevėžys, (apie „Aido“ spektaklį), *Lietuvos ūkininkas*, 1911, nr. 33, p. 309; H., Panevėžys (apie „Aido“ veiklą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 17, p. 2; Kuopelietis, Panevėžys (apie „Aido“ veiklą), *Viltis*, 1914, nr. 18, p. 3.
- ²⁰ Gediminaitis, Panevėžys (apie „Aido vakarą“), *Rygos garsas*, 1914, nr. 17, p. 3.
- ²¹ Purickis Aleksandras, Panevėžys (apie „Aido“ nepaprastą visuotinį susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 146, p. 2–3; Gediminaitis, Panevėžys (apie „Aido“ spektaklį, tautos namų statymo planus), *Rygos garsas*, 1911, nr. 50, p. 3.
- ²² Ružanskas M., Daunoras J., Daunoraitė A. ..., Panevėžys (atsakymas Blaivybės draugijos kritikams), *Vienybė*, 1914, nr. 15, p. 230; Račkauskas J., Panevėžys (mėnesinio Blaivybės draugijos susirinkimo aprašymas), *Rygos garsas*, 1911, nr. 18, p. 3; Panevėžyje (apie J. Tumo-Vaižganto paskaitą), *Rygos garsas*, 1911, nr. 49, p. 3.
- ²³ Stanikūnas J., Panevėžys (apie Blaivybės draugijos vakarą), *Šaltinis*, 1912, nr. 13, p. 205; J. Stan., Kaip reikia daryti geras, blaivias ir tinkamas blaivininkams giras? (girų receptai), *Vienybė*, 1913, nr. 46, p. 725–727; Lietuvos balandis, Panevėžys (apie Blaivybės draugijos susirinkimą), *Rygos garsas*, 1913,

taklius. „Aidas“ geriausiais laikais veikė pakankamai intensyviai: 1908 m. surengė 10 pasirodymų, 1911 m. nutarė vakarus rengti kas mėnesį, per antrą 1913 m. pusmetį jis pasirodė devyniolikoje vakarų, tais metais geriausi jų artistai suvaidino po 12–14 kartų¹⁹. Draugija intensyviai statė naujus spektaklius, 1914 m. Vlodo Paulausko vadovaujama net pastatė operetę „Kaminkrėtys ir malūnininkas“²⁰. „Aido“ vaidintojų būrelis dažnai pasirodydavo kitų draugijų organizuojamuose renginiuose, be to, jie organizavo gegužines, vakarų metu buvo deklamuojama, grojama smuikais, skaitomi monologai, šokama, dainuojama solo, dažnai pasirodydavo chorai. Draugija turėjo savo biblioteką, buvo pasiryžusi įsigyti savo namus ir net planavo Panevėžyje statyti tautos namus²¹.

Blaivybės draugija rengė susirinkimus kiekvieną mėnesį, bent jau kurį laiką, juose skaityti pranešimai ir paskaitos, ypatingo dėmesio 1911 m. susilaukė J. Tumo-Vaižganto paskaita apie kelionę į JAV (dalyvavo 600 klausytojų), paskaita pakartota kitą dieną²². Draugija rengė lietuviškus vakarus, kuriuose vaidino „Aido“ artistai, bet keletą spektaklių pastatė ir pati – „Šv. Agnietė“, „Degtinė“ ir kitus. 1913 m. surengė girų parodą, paskelbė geriausius receptus, rinko lėšas savo namams su patalpomis renginiams, bibliotekai, parduotuvei, arbatinei įsigyti²³. Draugijos laikomos arbatinės buvo skirtos į miestą atvykstantiems valstiečiams praleisti laisvalaikį ir pernaktuoti. Jose nebuvo alkoholinių gėrimų, bet buvo užsakoma lietuviška spauda. Arbatinėms sekėsi įvairiai: viena kita užsidarė, vieną draugija išnuomojo Šv. Zitos draugijai. Daugiausia Blaivybės draugija vienu metu turėjo keturias arbatines, jos buvo savita, kiek netikėta lietuviška erdvė mieste²⁴.

Šv. Juozapo draugijos Panevėžio skyrius savo susirinkimus taip pat rengė kas mėnesį, turėjo savo orkestrą, dvejus metus turėjo kailių dirbtuvę, kurios pelną naudojo savo reikalams, rengė kursus²⁵. Bet didžiausią įspūdį amžininkams paliko draugijos organizuotos gegužinės, kurios rengtos 1909–1913 metais. Eisena į pirmąją išsitiesė net du varstus, priekyje žygiavo draugijos orkestras, gegužinės metu vyko koncertas, šokiai ir įvairūs žaidimai. Panaši buvo ir kitų gegužinių

programa²⁶. Šv. Juozapo draugija organizavo ir keletą lietuviškų vakarų, kartu su kitomis lietuvių organizacijomis viešai protestavo dėl kanalizacijos įrenginių Gedimino kalne Vilniuje įrengimo. 1914 m. draugija turėjo 1380 rb pajamų ir 733 rb išlaidų²⁷.

Intensyvia ir įvairiapusiška veikla pasižymėjo Šv. Zitos draugija, kuri 1912 m. persiorganizavo į „Darbo“ draugiją. Pradžioje ji įsteigė draugijos skalbyklą, bet ši komerciškai nepasiteisino. Vėliau šalia Šv. Petro ir Povilo bažnyčios atidarė arbatinę, kepyklą ir užvažiuojamuosius namus, 1914 m. jau „Darbo“ draugija šioje vietoje už 8000 rb pastatus įsigijo²⁸. Draugija rinkdavosi į susirinkimus du kartus per mėnesį, juose buvo skaitomi įvairūs leidiniai, pasisakydavo dvasiniai autoritetai, A. Marijošiaus parengtas draugijos choras šeštadieniais giedodavo per pirmąsias Mišias, skirtas tarnaitėms, draugija bandė steigti pradinę mokyklą, bet tam negavo leidimo²⁹. Draugija organizuodavo ir lietuviškus vakarus su vaidinimais ir šokiais, plėtojo savo veiklą ir netgi įkūrė savo skyrių Šiauliuose³⁰.

Pagrindinis „Saulės“ draugijos Panevėžio skyriaus tikslas buvo lietuvių švietimas, todėl jau savo įsikūrimo metais ji atidarė dviklasę mergaičių mokyklą, kurioje pradžioje mokėsi 18 mokinių. Vėliau mokykla išsiplėtė, joje buvo 80 mokinių, dirbo du mokytojai. Be to, draugija rengė lietuviškus vakarus, kurių duodamas pelnas buvo skiriamas mokyklos išlaikymui, juose vaidino „Aido“ artistai³¹. Labai aktyviai veiklą pradėjo prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą įsisteigusi „Ūkio“ draugija, ji vienintelė buvo materialiai palaikoma valdžios įstaigų. Draugija įsteigė žemės ūkio mašinų nuomos stotį, prekavo sėklomis, du kartus per mėnesį vykusių susirinkimų metu skaitė referatus ir paskaitas apie pažangius žemės ūkio metodus, organizavo kursus³². Apie „Globo“ draugijos veiklą žinių išliko mažai, atrodo, kad ji vienijo kairesnių pažiūrų panevėžiečius, oponavo katalikiškoms organizacijoms. 1911 m. surengė vakarą, kurį lietuviai vaidintojai boikotavo³³.

Lietuviai viešąja erdve naudojosi ir kai kuriose tautiškai mišrioje savanoriškose asociacijose. Paminėtina Panevėžio katalikų labdarių draugija, kuri neformaliai

priedas nr. 1, be puslapių numeracijos.

²⁴ Jur. Sm. Panevėžys (apie Blaivybės draugijos susirinkimą), *Lietuvos ūkininkas*, 1911, nr. 16, p. 149; Blaivininkas, Panevėžys (apie Blaivybės draugijos arbatines), *Šaltinis*, 1910, nr. 28, p. 444; Bešalis, Panevėžys (apie arbatines, nuomą zitietėms), *Viltis*, 1912, nr. 31, p. 3; Žemės Dulkė, Panevėžys (apie laikraščius Blaivybės draugijos arbatinėse), *Viltis*, 1910, nr. 103, p. 3.

²⁵ Panevėžys (apie visuotinį Šv. Juozapo draugijos susirinkimą), *Vienybė*, 1910, nr. 10, p. 154–155; Kuratorio vaikas, Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos organizuotą gegužinę), *Vienybė*, 1909, nr. 29, p. 451–452; Jurių Smiltis, Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos metinį susirinkimą), *Lietuvos ūkininkas*, 1911, nr. 11, p. 103; Panevėžys (miesto įvykių aprašymas), *Viltis*, 1909, nr. 140 p. 4.

²⁶ Juzulėnas P. Panevėžys (gegužinės aprašymas), *Viltis*, 1909, nr. 81, p. 2–3; Panevėžys ir Šiauliai (Panevėžio ir Šiaulių gegužinių aprašymas), *Rygos garsas*, 1913, nr. 51, p. 3.

²⁷ V-a, Panevėžys (apie Šv. Juozapo draugijos metinį susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1915, nr. 11, p. 2; Iš Panevėžio (draugijos protestas), *Lietuvos žinios*, 1912, nr. 23, p. 3.

²⁸ Lietuvos Padaiga, Panevėžys (apie Šv. Zitos draugijos veiklą), *Rygos garsas*, 1912, nr. 27, p. 3; s., Panevėžyje, *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 87, p. 5.

²⁹ Garbenio Mylimoji, Panevėžys (apie Šv. Zitos ir „Darbo“ draugijų veiklą), *Vienybė*, 1913, nr. 3, p. 42–43; Lietuvaitė, Panevėžys (apie Šv. Zitos draugijos veiklą), *Vienybė*, 1910, nr. 19, p. 292; Panevėžys (žinutė), *Šaltinis*, 1911, nr. 4, p. 45; D., Panevėžys (apie „Darbo“ draugijos veiklą), *Viltis*, 1913 03 20, nr. 33, p. 1–2.

³⁰ A. R. Šiauliai (apie „Darbo“ skyriaus įkūrimą), *Vienybė*, 1913, nr. 14, p. 218.

³¹ Panevėžys (žinutė apie mokyklos atidarymą), *Šaltinis*, 1910, nr. 41, p. 651; X. Y., Panevėžio kronika (žinutė apie draugijos veiklą), *Viltis*, 1915, nr. 67, p. 2; Žemės Dulkė, Panevėžys (apie lietuvių vakarą), *Viltis*, 1911, nr. 119, p. 4; Tauškutis A. Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 64, p. 3; V-a., Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos veiklą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 72, p. 3; S., Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos susirinkimą), Panevėžio „Saulės“ skyriaus taryba, Panevėžys (skelbimas apie mokyklos atidarymą), *Viltis*, 1910, nr. 98, p. 2; Panevėžys (žinutė apie mokyklos atidarymą), *Šaltinis*, 1910, nr. 41, p. 651; X. Y., Panevėžio kronika (žinutė apie draugijos veiklą), *Viltis*, 1915, nr. 67, p. 2; Žemės Dulkė, Panevėžys (apie lietuvių vakarą), *Viltis*, 1911, nr. 119, p. 4.

³² Tauškutis A. Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 64, p. 3;

pradėjo veikti po 1905 m. spalio 17 d. manifesto paskelbimo, nuostatai patvirtinti 1906 m. kovo 6 dieną. Tarp draugijos steigimo iniciatorių ir vėliau valdyboje vyravo lenkų tautybės inteligentai, bet buvo ir lietuvių aktyvistų. Draugija nebuvo siaurai nacionalistinė, nors kartais amžininkų tuo kaltinta. Jau 1906 m. ji gavo leidimą lietuviškai pradinei mokyklai steigti (lenkiškai pradinei mokyklai leidimas negautas), joje mokytojavo lietuviai mokytojai, pradžioje mokyklą globojo tuo metu mieste gyvenęs kalbininkas Jonas Jablonskis. Draugija turėjo ir savo biblioteką, kurioje ketvirtis iš 2000 knygų buvo lietuvių kalba, jų tvarkytoju buvo draugijos pradinės mokyklos mokytojas Matas Grigonis³⁴. Draugijos metiniai susirinkimai vyko lenkų ir lietuvių kalba, po kritikos spaudoje 1910 m. abiem kalbomis perskaityta ir valdybos atskaita. Jos iškaba nuo pat pradžių buvo rusų, lenkų ir lietuvių kalbomis³⁵. Draugija reguliariai rengė vakarus su lietuvių spektakliais, kuriuose vaidino „Aido“ artistai ir dainavo lietuvių chorai, iš vakarų gautos lėšos skirtos draugijos prieglaudai ir kitiems reikalams³⁶.

Lietuviškos veiklos aspektų turėjo ir lietuvių klubas „Vienybė“, ir net lenkų dvarininkų visiškai dominuojamas Panevėžio parodų rengimo komitetas, kurio rengiamų parodų metu buvo lietuvių chorų pasirodymų, rengti lietuvių vakarai, lietuviškai skaitytos paskaitos.

Lietuviškų savanoriškų asociacijų veikla, nepaisant trūkumų, buvo neblogai organizuota ir įvairi, bendruomenės elitas į jas sugebėjo sumobilizuoti pakankamą konstruktyviai veiklai žmonių skaičių. Jos kūrė viešąsias lietuviškas erdves ne tik savo nariams, bet ir gausiai savo renginių publikai, kuri to meto mieste neturėjo didelio laisvalaikio alternatyvų pasirinkimo. Ši lietuvių viešoji erdvė nebuvo uždara ir izoliuota nuo kitų tautų miestiečių, ypač mišriose asociacijose ji buvo persipynusi. Nors amžininkai kartais spaudoje ir piktinosi, kad lietuvių vakaruose girdisi lenkų kalba, bet tai tik liudija, kad lietuvių viešoji erdvė buvo patraukli kitataučiams ir jau funkcionavo kaip bendros miesto kultūros ir bendros viešosios erdvės lygiavertė sudedamoji dalis. Specifinį Panevėžio lietuviškų savanoriškų asociacijų

bruožą sudarė tai, kad jų nariai buvo ne tik miesto, bet ir apylinkių gyventojai. Tai suteikė papildomų veiklos resursų ir šias organizacijos stiprino.

Nors gerai žinoma, kad pirmieji laikraščiai Panevėžyje išleisti tik 1914 m., bet peržvelgus legalią lietuvišką spaudą iki Pirmojo pasaulinio karo darosi aišku, kad joje egzistavo panevėžietiška tematika. Iš viso nuo 1904 m. antrosios pusės iki 1915 m. vasaros apžvelgtuose leidiniuose pavyko užfiksuoti 1956 įvairaus pobūdžio žinutes iš Panevėžio, į šį skaičių neįeina panevėžiečių grožinė kūryba ir publicistika bei reklamos. Pradžioje žinučių buvo po keliasdešimt per metus ir jų daugėjo, 1908–1914 m. žinučių skaičius nusistovėjo ir svyravo tarp 200–300 vienetų per metus, taigi, šiuo metu jos vidutiniškai pasirodydavo ne rečiau, kaip kas antrą dieną. Daugiausia jų buvo dienraščiuose: „Viltyje“ 1907–1915 m. pasirodė 659 informacijos iš Panevėžio, „Lietuvos žiniose“ 1909–1915 m. yra 324 žinutės. Nemažai jų buvo ir populiariuose savaitraščiuose ar keletą kartų per savaitę pasirodančiuose leidiniuose. „Vienybėje“ 1907–1915 m. paskelbtos 203, „Rygos garse“ 1909–1915 m. 184, „Vilniaus žiniose“ 1904–1909 m. 143, „Šaltinyje“ 1906–1915 m. 132, „Lietuvos ūkininke“ 1908–1915 m. 113 žinučių iš Panevėžio. Lietuvos kontekste Panevėžys atrodė labai solidžiai. Pelikšas Bugailiškis, išanalizavęs 1909 m. „Lietuvos ūkininke“, „Lietuvos žiniose“, „Viltyje“ ir „Šaltinyje“ paskelbtas žinutes iš Lietuvos miestų, suskaičiavo, kad daugiausia jų teko Vilniui, apie Panevėžį išspausdintos 92 korespondencijos, Kauną – 64, Marijampolę – 39, Seinus – 35, Šiaulius ir Vilkaviškį po 32 korespondencijas³⁷.

Žinučių pobūdis laikraščiuose įvairus, tarp jų yra labai trumpų, skirtų kriminaliniams įvykiams ar gamtos reiškiniams. Bet nemažą dalį sudaro reikšminga informacija apie visuomeninių asociacijų veiklą, įvykius mieste, diskusijos aktualiais klausimais. Siekiant išsamiai išanalizuoti šį lietuviškos viešosios erdvės sektorių, pasirinkti populiariausi tuo metu „Vilniaus žinių“, „Lietuvos žinių“, „Vienybės“, „Šaltinio“, „Vilties“ „Rygos garso“ laikraščiai, atstovaujantys katali-

V-a., Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos veiklą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 72, p. 3; S., Panevėžys (apie „Ūkio“ draugijos susirinkimą), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 85, p. 3; V-a., Bitininkavimo kursai, *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 123, p. 3; Pan. Ūkio Dr-jos susirinkime..., *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 140, p. 3.

³³ L. M. Panevėžys (apie „Globos“ draugijos steigiamąjį susirinkimą), *Vilniaus žinios*, 1909, nr. 2, p. 2–3; Svirno Žvyne, Panevėžys (apie „Globos“ draugijos vakarą), *Viltis*, 1911, nr. 9, p. 3; Grasbus, Panevėžys (žinutė apie „Globos“ draugijos vakarą), *Viltis*, 1911, nr. 11, p. 4.

³⁴ Panevėžio R. Katalikų Labdariškosios Draugijos apskaita už 1906 metus, *Šaltinis*, 1907, nr. 16, p. 249–250; Kun. Korzonas, Panevėžys (žinutė apie Labdarių draugijos veiklą), *Šaltinis*, 1907, nr. 41, p. 651; Labdariškoji Panevėžio draugija, valdyba (draugijos valdybos ir visų narių sąrašas), *Vienybė*, 1908, nr. 8, nenumeruotas priedas laikraščio priekyje; Panevėžys (Labdarių draugijos 1907 m. veiklos ataskaita), *Vienybė*, 1908, nr. 8, p. 119–121, 128; Bešalis, Panevėžys (apie Labdarių draugijos lietuviškas knygas), *Viltis*, 1912, nr. 129, p. 3.

³⁵ Sąnarys, Panevėžys (apie Labdarių draugijos metinį susirinkimą), *Vienybė*, 1909, nr. 13, p. 197; Panevėžys (apie Labdarių draugijos metinį susirinkimą), *Šaltinis*,

nr. 16, p. 251; Labdarių draugijos pastato fotonuotrauka su iškaba rusų, lenkų ir lietuvių kalbomis, *Vienybė*, 1908, nr. 8, p. 120.

³⁶ Panevėžys (žinutė apie Labdarių draugijos vakarą), *Viltis*, 1913, nr. 126, p. 3; G., Panevėžys (žinutė apie Labdarių draugijos vakarą), *Lietuvos žinios*, 1911, nr. 121, p. 3; M. G. Panevėžys, (žinutė apie Labdarių draugijos vakarą), *Lietuvos žinios*, 1912, nr. 129, p. 3.

³⁷ Gk. [Pelikšas Bugailiškis], Mūsų korespondencijos, *Lietuvos žinios*, 1910, nr. 6, p. 1–2.

kiškai ir liberaliai ideologijoms, taip pat trumpaiėjusi socialdemokratinė „Žarija“. Analizuojama informacija išspausdinta 1908, 1911 ir 1914 m., ne visi minėti laikraščiai tais metais leisti, bet kiekvieniems metams tenka po penkis analizuojamus laikraščius. 1914 m. pasirinkimas kiek iškreipia bendrąją statistiką, nes tais metais pasirodė informacijos, skirtos įvykiams, susijusiems su Pirmojo pasaulinio karo įvykiais Panevėžyje. Bet, iš kitos pusės, šie metai atspindi galutinius viso laikotarpio raidos rezultatus, todėl atsisakyti juos įtraukti į analizę kažin ar tikslinga. Juolab, kaip bus matyti toliau, su karu susijusiems įvykiams Panevėžyje 1914 m. spauda skyrė palyginti nedaug dėmesio.

Iš viso minėtuose laikraščiuose nagrinėjamais metais pasirodė 667 žinutės, skirtos Panevėžiui. Jos suskirstytos į keletą grupių, taip siekiant išsiaiškinti, kokios temos buvo svarbios viešajai erdvei. Reikia pasakyti, kad kai kurių žinučių priskyrimas vienai ar kitai grupei yra problemiškas, nes kartais jų turinys yra nevienalytis ir atspindi net keletą temų, tokiu atveju reikšmingos žinutės priskirtos keletui grupių. Dėl subjektyvios atrankos galimos tam tikros analizės paklaidos, bet manytume, kad bendroji tendencija yra pakankamai aiški ir ryški. Pirmajai grupei priskirtos žinutės, kurios yra skirtos savanoriškoms asociacijoms, jų veiklai ir organizuojamiems renginiams. Į šią grupę patenka organizacijų metinių susirinkimų aprašymai ir pačios ataskaitos, kurios kartais yra labai išsamios, žinios apie organizuojamus vakarus ir kitus renginius, jų kritika. Reikia pabrėžti, kad čia patenka pateikiama informacija apie visų, t. y. lietuviškų, mišrių ir nelietuviškų, organizacijų veiklą. Tiksliai atskirti savanoriškų asociacijų veiklos pagal tautybes neįmanoma, nes ji labai persipynusi. „Aido“ artistai ir lietuviški chorai pasirodydavo įvairių tautų organizacijų vakaruose, lietuviškuose vakaruose dalyvaudavo ne tik lietuviai, kaip jau minėta, lenkų dominuojamoje Panevėžio katalikų labdarių draugijoje ir kai kuriose kitose draugijose buvo ir lietuviškos veiklos. Antrajai grupei priskirtos žinutės, skirtos lietuviškai veiklai Panevėžyje, aišku, išskyrus savanoriškų asoci-

acijų veiklą. Tai įvairūs pranešimai apie lituanistinę veiklą, apie lietuviškų skelbimų ar atsišaukimų pasirodymą, knygynus ar kitas ketinamas steigti lietuviškas įstaigas, eksponatų rinkimą lietuviškoms parodoms ir panašiai. Trečiajai grupei priskirtos žinutės, skirtos santykiams tarp mieste gyvenusių tautų, ketvirtajai – socialiniams santykiams tarp skirtingų gyventojų grupių skirtos žinutės. Penktoji grupė skirta žinioms apie bažnyčią ir religiją, šeštoji – visuomeniškai nereikšmingiems įvykiams: kriminaliniams ir nelaimingiems atsitikimams, orų permainoms ir gamtos reiškiniams. Į septintąją grupę išskirti įvairūs miesto įvykiai: žinios apie mokyklas ir įvairias įstaigas, miesto komunalinį ūkį, savivaldybės veiklą, teismų posėdžių laiką, valdininkų ir specialistų paskyrimą ar atvykimą, bendresni miesto aprašymai. Ir pagaliau aštuntajai grupei priskirti su Pirmuoju pasauliniu karu į susiję įvykiai mieste.

Viešosios erdvės spaudoje analizės rezultatai pateikiami 1 lentelėje. Iš jų aiškėja, kad aktualiausia tema, apie kurią plačiausiai informuota, buvo savanoriškos asociacijos, jų veikla ir renginiai. Apie šią veiklos sritį daug rašė visi laikraščiai, išskyrus „Šaltinį“ ir „Žariją“. Iš viso savanoriškoms asociacijoms skirtos 256 žinutės, kurios sudaro 38 proc. visos informacijos apie Panevėžį, ši tema beveik dvigubai lenkia likusiąją antroje vietoje. Tai parodo didelę savanoriškų asociacijų svarbą to meto miesto bendruomenėje, jų veiklos aktualumą ir įvairovę. Nors savanoriškų organizacijų veikla nediferencijuota pagal įvairias tautas, bet natūralu, kad daugiausia informacijos yra apie lietuviškas draugijas, ypač „Aido“ veiklą. Šio prioriteto pirmavimą viešojoje erdvėje galima aiškinti ir tuo, kad tikriausiai visi šia tema rašę autoriai panevėžiečiai buvo šių asociacijų nariai, dažnai jie dalyvavo keliose draugijose. Todėl betarpiškai pažinojo šią veiklą ir jautė pareigą apie ją informuoti, be to, tai skatino dalyvauti diskusijose ir spaudoje keistis skirtingomis nuomonėmis apie asociacijų veiklą.

Antra pagal aktualumą tema buvo įvairūs įvykiai mieste, daugiausia apie juos rašė dienraščiai: „Vilniaus žinios“, „Lietuvos žinios“ ir „Viltis“. Jiems skirtos 136

³⁸ „2-ros Panevėžio vartotojų draugijos sąnarys“, Panevėžys (apie Antrosios Panevėžio vartotojų bendrovės veiklą), *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 246, p. 2; „2-ros Panevėžio vartotojų draugijos sąnarys“, Panevėžys (apie Antrosios Panevėžio vartotojų bendrovės veiklą, atsakymas į kritiką nr. 35), *Vilniaus žinios*, 1906, nr. 246, p. 3–4; Kn. Korzonas, Iš Panevėžio (apie Antrosios Panevėžio vartotojų bendrovės veiklą), *Nedėldienio skaitymas*, 1906, nr. 13, p. 4–5; Grybas A. Iš Panevėžio (apie Antrosios Panevėžio vartotojų bendrovės veiklą), *Nedėldienio skaitymas*, 1906, nr. 16, p. 5.

³⁹ Panevėžietis, Panevėžys (apie „Aido“ vakarą), *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 55, p. 3; Ten buvęs, Panevėžys (apie „Aido“ vakarą), *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 60, p. 3; Aidielis, Atsakymas p. J. Čerkesui, buvusiam „Aido“ sekretoriui, *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 153, p. 1–2; Kotela Vincas, Nekaltai apkaltintas (apie nesutarimus „Aido“ draugijoje), *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 162, p. 2–3.

⁴⁰ Barškalas A. Panevėžys (apie „Aido“ draugijos veiklą), *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 56, p. 3; Valdyba, Gerb. Red. (atsakymas A. Barškalui), *Lietuvos žinios*, 1913, nr. 61, p. 4; Žemės Dulkė, Panevėžys (apie „Aido“ draugijos veiklą), *Viltis*, 1913, nr. 56, p. 1–2.

⁴¹ Pabalių Turas, Panevėžio „Blaivybės“ skyriui

žinutės, kurios sudaro 21 proc. informacijos. Tokį šios grupės populiarumą nulėmė įvairūs nedidelės apimties pranešimai apie įvykius, įvairius remontus, mokyklas ir mokinius, savivaldybės veiklą. Trečioji svarbi viešosios erdvės tema buvo kriminaliniai nusikaltimai ir nelaimingi atsitikimai, orai ir gamtos reiškiniai. Šiai temai skirtos 93 žinutės (14 proc.), jų yra visuose laikraščiuose, gausiausiai „Viltyje“. Lietuviška veikla su 80 žinučių pateko tik į ketvirtą vietą (12 proc.), jose daugiausia lietuviai raginami stoti į įvairias mokyklas, steigti lietuviškas įmones, džiaugiamasi pasirodžiusiais lietuviškais spaudiniais. Aktyviausia šioje srityje vėlgi buvo „Viltis“. Tenka priminti, kad dauguma žinučių apie lietuvišką veiklą teko savanoriškų asociacijų temai.

Kitos išskirtos temos pasirodė nesvarbios ir egzistavo viešosios erdvės paraštėje. Bažnyčios ir religijos tema sulaukė 46 (7 proc.) žinučių, santykiai tarp mieste gyvenusių tautų atspindėti 16 (2 proc.) žinučių, apie juos rašė tik „Viltis“. Apie socialinius santykius rašė tik „Žarija“ (7 žinutės, 1 proc.), Pirmojo pasaulinio karo įvykiams dėmesio skyrė visi 1914 m. eję laikraščiai (35 žinutės, 5 proc.).

Svarbus Panevėžio lietuviškos viešosios erdvės brandos požymis buvo jos interaktyvumas, suprantant jį kaip abipusį komunikavimą. Laikraščiuose nemažai diskutuota apie to meto Panevėžio aktualijas. Jau 1905 m. „Vilniaus žiniose“ pasirodė Panevėžio antrosios vartotojų draugijos aprašymas, kuriame kritikuojiama valdybos veikla, ši kritika pratęsta ir kitoje šio laikraščio publikacijoje, iškelti ir įvairūs veiklos organizaciniai trūkumai. Visuotiniame draugijos susirinkime šios publikacijos buvo apsvaistytos ir pripažintos iškraipiančiomis faktus, numanomas jų autorius ir dar vienas asmuo pašalinti iš draugijos, iniciatyvos spaudoje pateikti teisingą informaciją apie draugiją ėmėsi vienas jos kūrimo iniciatorių ir išdininkas kunigas Povilas Korzonas. Bet ir jis susilaukė nepatenkintųjų kritikos vėlesniame laikraščio numeryje³⁸.

Dažnai kritikos, ir gana aštrios, susilaukdavo „Aido“ veikla ir jo statyti spektakliai, jos pažerdavo ir patys

draugijos nariai. Kritika susilaukdavo atsakymo, diskusijos patekdavo net į pirmuosius laikraščių puslapius³⁹. Savo veiklos refleksijos „Aidas“ susilaukdavo nuolat, žinučių autoriai pastebėdavo net ideologinius jo veiklos niuansus. 1913 m. „Lietuvos žiniose“ išspausdintas „Aido“ veiklos aprašymas, kuriame akcentuojamas neigiamas dvasininkų indėlis į draugijos veiklą. Draugijos valdybos atsakymas autoriui išspausdintas jau po poros numerių, o vėliau „Viltyje“ pasirodžiusiame išsamiaame atsakyme neigiama negatyvi Panevėžio dvasininkų įtaka draugijai ir autoriaus teiginys apie draugijos boikotą, atvirksčiai, pabrėžiamas teigiamas dvasininkų vaidmuo⁴⁰. Viešojoje erdvėje keistasi nuomonėmis ir dėl kitų lietuviškų draugijų veiklos, 1914 m. ilgoka diskusija vyko apie Blaivybės draugijos Panevėžio skyriaus veiklą⁴¹, kitais metais diskusijoje aptartos lietuvių galimybės mokytis Panevėžio mokytojų seminarijoje, vienas iš autorių dalį kaltės dėl mažo lietuvių skaičiaus šioje mokykloje priskyrė blogam pastarųjų pasirengimui stojamiesiems egzaminams⁴².

Susilaukė kritinio žvilgsnio ir panevėžiečių grožinė kūryba, Balys Sruoga, tuomet Panevėžio realinės mokyklos moksleivis, griežtai negatyviai įvertino kito aktyvaus miesto visuomenės veikėjo Mato Grigonio išleistą knygėlę, šis į recenziją atsakė karštai, bet ne iš esmės⁴³. Teko M. Grigoniiui ir daugiau karčių žodžių: „O ponas S. Žvynė tikrai ne genijus. Jis greičiau paprastas eilinininkas, su labai nežymiu talentu ir su labai netobula eiliavimo technika“, – rašė A. Jakštas-Dambrauskas. Susilaukdavo M. Grigonis ir palankesnių vertinimų⁴⁴. Kitaip nei kitas „Aido“ veikėjas ir lietuvių visuomenės organizatorius Juozas Čerkesas, kuriam kritikas buvo negailestingas ir perfrazuodamas jo eilėraščių patarė geriau neberašyti eilių: „O, rodos, tėvynei būtų naudingiau, jei p. Besparnis rašytų „prozą ar žinias“, baigiame jo paties žodžiais“⁴⁵. Bet mūsų tyrimo požiūriu svarbu ne panevėžiečių kūrybos vertinimai, o tai, kad ji pateko į viešąją erdvę ir tapo aptarimų ir diskusijų objektu.

Diskutuota ir tautiniais klausimais. 1910 m. „Viltyje“ pasirodė žinutė apie Panevėžio katalikų labdarių

sekasi... (apie „Blaivybės veiklą“), *Lietuvos ūkininkas*, 1914, nr. 5, p. 50; Pabalių Turas, Panevėžio „Blaivybės“ skyriui... (apie „Blaivybės veiklą“), *Lietuvos ūkininkas*, 1914, nr. 8, p. 81; J. St., „Liet. Ukininko“ nr. 9 Pabalio Turas rašo... (atsakymas į kritiką), *Lietuvos ūkininkas*, 1914, nr. 14–15, p. 130; Pabalio Turas, Panevėžys (apie „Blaivybės veiklą“), *Lietuvos ūkininkas*, 1914, nr. 19, p. 177–178; „Blaiv.“ Tarybos narys J. St., Panevėžys (atsakymas į kritiką), *Lietuvos ūkininkas*, 1914, nr. 24, p. 228.

⁴² Švedas K. Dėl Panevėžio mokytojų seminarijos (apie įstojimo galimybes), *Viltis*, 1914, nr. 22, p. 1; A. B. C. Dėl Panevėžio mokytojų seminarijos (atsakymas K. Švedui), *Viltis*, 1914, nr. 30, p. 1.

⁴³ Homunculus [Balys Sruoga], Iš mūsų raštų (M. Grigonio knygėlės recenzija), *Lietuvos žinios*, 1914, nr. 12, p. 4; Svirno Žvynė [Matas Grigonis], Mano kritikas (atsakymas į recenziją), *Viltis*, 1914, nr. 20, p. 2.

⁴⁴ A. J. [Adomas Jakštas Dambrauskas], Svirno Žvynė. Kvietkelis, vaikų eilutės (recenzija), *Draugija*, 1913, nr. 74, p. 184–185; Striupiškis, 20 žaidimų kambaryje ir gryname ore (recenzija), *Draugija*, 1913, nr. 73, p. 77.

⁴⁵ p. Kr., J. Besparnis. Vamzdys. Išleido J. Masiulis (recenzija), *Draugija*, 1911, nr. 58, p. 188–190.

draugijos ataskaitinį susirinkimą, kurios autorius konstatavo draugijos veiklos nuosmukį ir rado tokį paaiškinimą: „Priežastis draugijos puoliman žemyn – tai lenkystė, nes žmonės sako, kam mes šelpsim lenkus, kam šelpsim našlaičių vaikelių lenkinimo lizdą.“ Po savaitės tas pats laikraštis išspausdino draugijos pradinės mokyklos mokytojo M. Grigonio atsakymą, kuriame teigiama, kad draugija daugiausia šelpia ne lenkus, o lietuvius, prieglaudoje vaikai auklėjami tokia kalba, kokia kalbėjo jų tėvai, lietuviai dar ir lanko draugijos išlaikomą lietuvišką mokyklą⁴⁶. Panašių priekaištų draugija sulaukė ir vėliau, jos valdyba argumentuotai atsakė į kaltinimus⁴⁷. Tokių lietuvių ir lenkų diskusijų pasitaisydavo ir daugiau, dažniau „Viltyje“ nei kituose laikraščiuose, ne visuomet jos turėjo rimtą pagrindą, kartais kildavo dėl smulkmenų ar nesusipratimų.

Žinučių lietuviškuose laikraščiuose apie Panevėžį gausa ir įvairovė, operatyvus reagavimas į aktualijas, komunikacijos abipusiškumas ir grįžtamojo ryšio egzistavimas įrodo viešosios erdvės spaudoje funkcionavimą ir jos poveikį miesto bendruomenei, ypač jos elitui. Ši erdvė turėjo savo specifiką: joje dėl cenzūros ir savicenzūros visiškai nėra valdančiojo režimo kritikos, tik reguliariai informuojama, kad negautas leidimas kuriam nors renginiui, ar piktinamasi, kad derinant vakaro programą su policija reikėjo pateikti net dainų tekstus. Tai buvo ta kaina, kurią teko mokėti už viešosios erdvės legalumą.

Svarbus vaidmuo lietuvių viešosios erdvės formavimui teko šio proceso iniciatoriams ir organizatoriams. Manoma, kad XX a. pr. lietuviškos veiklos organizatorių Panevėžyje buvo apie šešias dešimtis⁴⁸. Analizei atrinkti dvidešimt trys lietuvių viešieji asmenys, buvę aktyviausi viešosios sferos formuotojai. Atrankos kriterijais tapo jų vaidmuo savanoriškų asociacijų veikloje (tai organizacijų kūrėjai, vadovai ir iniciatyvūs nariai) ir aktyvumas spaudoje, bendras asmenų sąrašas pateikiamas priede nr. 2. Analizė rodo, kad dauguma lietuvių iniciatorių buvo profesionalai, tarp jų 5 kunigai, 4 gydytojai, 3 chorvedžiai, 2 tarnautojai, 2 prekybininkai, 1 moky-

⁴⁶ Nevėžio Mylėtojas, Panevėžys (apie Labdarių draugijos metinį susirinkimą), *Viltis*, 1910, nr. 39, p. 1; Grigonis M., Panevėžys (atsakymas į Labdarių draugijos kaltinimus lenkinimu), *Viltis*, 1910, nr. 42, p. 2–3.

⁴⁷ Bičiuolis, Panevėžio lenkybė (apie lenkų bendruomenės raišką mieste), *Viltis*, 1912, nr. 81, p. 2; Liudkevičius Teodoras, Zavišaitė Joana, Stakauskas Juozapas..., Gerbiamoji redakcija (atsakymas į Labdarių draugijos kaltinimą lenkinimu), *Viltis*, 1912, nr. 81, p. 4.

⁴⁸ Astramskas A. XX amžiaus pradžios Panevėžio visuomenės veikėjai, *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Lietuvos kultūros kontekste*, Panevėžys, 2010, p. 22–67.

tojas ir 1 vaistininkas, 5 asmenų užsiėmimas tuo metu tiksliai nežinomas. Taigi, tarp lietuvių viešojoje erdvėje Panevėžyje dominavo ne verslo atstovai, o inteligentiškų profesijų žmonės. Tai yra regiono specifika, besiskirianti nuo kitų Rusijos regionų. Nors šiame straipsnyje nagrinėjama lietuvių viešoji erdvė, bet galima kelti prielaidą, kad ir bendroje miesto viešojoje erdvėje svarbiausią vaidmenį suvaidino ne verslininkai, o inteligentija. Absoliuti lietuvių viešųjų asmenų dauguma kilusi iš valstiečių luomo, tik P. Korzonas su A. Purickiu yra bajoriškos kilmės, J. Kozakevičius – miestietis. Reikia atkreipti dėmesį, kad tik keletas iš jų (J. Kozakevičius, J. Masiulis, K. Motieka) visą apžvelgiamą laikotarpį praleido mieste, kiti jame gyveno tik po keletą metų. Tai reiškia, kad daugumos socializacija vyko ne Panevėžyje, jie į šį miestą pateko jau būdami brandžios asmenybės. Panevėžys jiems tapo veiklos terpe, bet jie į jį atvyko su savo jau susiformavusiomis nuostatomis.

Ištyrus keletą lietuvių viešosios erdvės formavimosi Panevėžyje aspektų, galima padaryti išvadas apie šį procesą ir jo ypatumus:

- lietuviška viešoji erdvė Panevėžyje intensyviai formavosi nuo 1905 m., šis procesas vyko labai sparčiai, nuo pirmųjų kuklių lietuviškų vakarų per dešimtmetį ji virto lygiaverte ir viena iš dominuojančių bendrosios viešosios erdvės dalių mieste;

- specifinė šio proceso ypatybė Panevėžyje yra tai, kad jame dalyvavo ne tik miesto, bet ir apylinkių gyventojai, tai lietuviškos viešosios erdvės raidą stiprino ir spartino;

- pagrindiniais viešosios erdvės formuotojais mieste tapo inteligentai, kilę iš valstiečių aplinkos;

- lietuviška viešoji erdvė Panevėžyje stipriausiai reiškėsi savanoriškų asociacijų veikloje ir periodinėje spaudoje;

- bažnyčioje lietuviška viešoji erdvė susiformavo iki XX a. pr., bet po 1905 m. ji naujai aktualizuota, imta sąmoningai ginti ir plėtoti;

- lietuviška viešoji erdvė nebuvo uždara, joje dalyvavo ir kitų tautybių nariai.

Priedas Nr. 1

KORESPONDENCIJŲ APIE PANEVĖŽĮ PROBLEMATIKA

	Savonoriškos asociacijos, jų veikla, renginiai	Lietuviška veikla (išskyrus draugijas)	Tarpnacionaliniai klausimai	Socialiniai santykiai	Bažnyčia ir religija	Kriminalai, nelaimingi atsitikimai, orai, gamtos reiškiniai	Miesto aktualijos	Pirmasis pasaulinis karas	Iš viso
Vilniaus žinios, 1908	18	7	-	1	-	10	17	-	53
Lietuvos žinios, 1911	21	7	-	-	1	9	11	-	49
Lietuvos žinios, 1914	41	9	-	-	7	7	23	6	93
Vienybė, 1908	16	6	-	-	3	5	4	-	34
Vienybė, 1911	12	-	-	-	1	2	5	-	20
Vienybė, 1914	3	1	-	-	4	1	4	-	13
Šaltinis, 1908	5	6	-	-	-	6	3	-	20
Šaltinis, 1911	8	1	-	-	2	1	-	-	12
Šaltinis, 1914	1	-	-	-	-	2	2	4	9
Žarija, 1908	1	1	-	5	-	2	2	-	11
Viltis, 1908	22	7	1	-	5	7	12	-	54
Viltis, 1911	38	9	9	-	8	12	21	-	97
Viltis, 1914	34	15	6	-	8	13	25	20	121
Rygos garsas, 1911	25	7	-	1	1	7	-	-	41
Rygos garsas, 1914	9	4	-	-	6	9	7	5	40
Iš viso	254 (38%)	80 (12%)	16 (2%)	7 (1%)	46 (7%)	93 (14%)	136 (21%)	35 (5%)	667 (100%)

AKTYVIAUSI LIETUVIŲ VIEŠOSIOS SFEROS FORMUOTOJAI

ANTANAITIS JURGIS (1887–1908). Pirmųjų lietuviškų vakarų 1905 m. organizatorius, „Aido“ iniciatorius, pirmininko pavaduotojas, Antrosios vartotojų draugijos valdybos narys. Kilęs iš pasiturinčio valstiečio šeimos.

BALČAS STASYS. „Aido“ valdybos ir artistų mėgėjų kuopelės valdybos narys, „Aido“ choro kūrėjas, „Blaivybės“ skyriaus valdybos narys, vakarų organizatorius, korespondencijų iš Panevėžio autorius, periodikoje publikavo eilėraščių.

BALČAS VLADAS. „Aido“ choro dirigentas.

BIRMONTAS JUOZAS. Nuo 1881 m. vargonavo Panevėžyje, vadovavo įvairiems Panevėžio chorams, 1904 m. Panevėžio žemės ūkio parodos metu jo choras sudainavo lietuviškų dainų.

BRAŽDYTĖ-VENSLOVIENĖ MALVINA. „Aido“ viena svarbiausių moteriškų vaidmenų atlikėja, vakarų organizatorė, „Saulės“ draugijos skyriaus valdybos narė.

ČEPULIS PRANCIŠKUS. Šv. Zitos draugijos įkūrėjas ir pirmininkas, Antrosios vartotojų draugijos, „Blaivybės“ ir „Juozapo“ skyrių ir Panevėžio labdarių draugijų valdybos narys, slaptų mokytojų kursų organizatorius. Kunigas, kungavo Panevėžyje 1909–1912 metais.

ČERKESAS JUOZAS (1884–1949). „Aido“, „Blaivybės“ skyriaus valdybų narys, vakarų organizatorius ir vaidintojas, publicistas, poetas, daugybės korespondencijų iš Panevėžio autorius. Piniavos, vėliau kitų valsčių valdybų raštininkas.

GRIGONIS MATAS (1889–1971). „Aido“ vaidintojų kuopelės pirmininkas, režisierius ir vaidintojas, kitų lietuvių draugijų vakarų organizatorius, daugybės korespondencijų įvairias slapyvardžiais autorius, diskusijų spaudoje dalyvis, publicistas, vertėjas ir poetas. Labdarių draugijos lietuviškos pradinės mokyklos mokytojas nuo 1908 metų.

KATELĖ (KATELA) VINCAS. Vienas „Aido“ kūrėjų, valdybos narys, vaidintojas, „Vienybės“ draugijos iniciatorius, steigėjas ir valdybos narys, Labdarių draugijos aktyvus narys, korespondencijų iš Panevėžio autorius. Vaistininkas.

KORZONAS POVILAS. Vienas Panevėžio katalikų labdarių, Antrosios vartotojų draugijos ir Šv. Juozapo draugijos skyriaus steigėjų ir valdybos narių, „Blaivybės“ draugijos skyriaus pirmininkas, išrinktas pirmuoju visos Lietuvos

„Blaivybės“ draugijos pirmininku, bet pareigų atsisakė, Panevėžio atstovas Didžiajame Vilniaus seime 1905 m. Korespondencijų iš Panevėžio autorius. Kilęs iš bajorų, Panevėžio šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras 1901–1909 metais.

KOZAKEVIČIUS JUOZAPAS (1858–1940 m.). Daugumos mieste veikusių lietuvių ir mišrių draugijų narys ir organizatorius. Panevėžio katalikų labdarių, Antrosios vartotojų draugijos ir „Blaivybės“ draugijos skyriaus valdybų narys. Korespondencijų iš Panevėžio į lietuvių ir lenkų laikraščius autorius. Kilęs iš miestiečių, Panevėžio tarpusavio kredito draugijos tarnautojas.

LUMBYS MAMERTAS. „Blaivybės“ skyriaus ir „Darbo“ draugijos pirmininkas. Kunigas, kunigavo Panevėžyje 1911–1913 metais.

MARIJOŠIUS ANTANAS (1881–1957). Panevėžio chorų organizatorius ir vadovas 1908–1913 m., vargonininkas.

MASIULIS JUOZAPAS (1864–1940). Šv. Juozapo draugijos skyriaus valdybos narys, „Blaivybės“ skyriaus valdybos kandidatas. Pirmojo lietuviškais leidiniais prekiaujančio knygyno įkūrėjas ir savininkas, lietuviškų leidinių (tarp jų buvo „Panevėžio kalendoriai“) leidėjas, buvęs knygnešys. Kilęs iš valstiečių.

MILVYDAS VLADISLOVAS. Šv. Juozapo draugijos valdybos narys, Nukentėjusiųjų nuo karo draugijos Panevėžio skyriaus pirmininkas. Kunigas, kunigavo Panevėžyje nuo 1911 metų.

Naujasis viešbutis. Iškabos trimis kalbomis. Dabartinė Vasario 16-osios gatvė. Apie 1909–1915. Atvirukas. Fotografas ir leidėjas Leiba Slonimskis. Iš Vidmanto Kazlausko rinkinio

MOTIEKA KAZIMIERAS. Panevėžio katalikų labdarių draugijos steigėjas ir valdybos narys, „Saulės“, Šv. Juozapo skyrių valdybos narys, bendrovės „Mūsų duona“ valdybos narys. Korespondencijų iš Panevėžio autorius. Parduotuvės savininkas.

PAULAUSKAS VLADAS. Panevėžio chorų organizatorius ir vadovas, pirmosios lietuviškos operetės Panevėžyje statytojas. Vargonininkas.

PURICKIS ALEKSANDRAS (m. 1912 m.). „Aido“ vadovas, valdybos narys, lietuviškų vakarų organizatorius ir vedėjas, liaudies meno eksponatų Lietuvos dailės draugijai rinkimo organizatorius, dainų autorius ir vertėjas, daugumos lietuviškų ir kai kurių mišrių draugijų narys. Labai produktyvus korespondencijų iš Panevėžio autorius. Gydytojas, kilęs iš bajorų.

RAČKAUSKAS JUOZAPAS. „Aido“ valdybos narys ir aktyvus vaidintojas, Šv. Juozapo draugijos sekretorius. Korespondencijų iš Panevėžio autorius. Gydytojas.

SLIEKAS KAZIMIERAS. „Aido“ ir „Vienybės“ draugijų pirmininkas. Gydytojas.

STAKAUSKAS JUOZAS. „Saulės“ draugijos skyriaus įkūrėjas ir pirmininkas, „Blaivybės“, Šv. Juozapo draugijų skyrių pirmininkas, Katalikų labdarių draugijos išdininkas, Antrosios vartotojų draugijos valdybos narys, „Aido“ draugijos narys. Korespondencijų iš Panevėžio autorius, diskusijų spaudoje dalyvis. Kunigas, Panevėžio klebonas nuo 1909 m., kilęs iš bajorystės neįrodžiusios valstiečių šeimos.

STANIKŪNAS JUOZAS. „Aido“ valdybos narys ir vaidintojas, „Blaivybės“ skyriaus valdybos narys. Daugybės korespondencijų iš Panevėžio įvairiais slapyvardžiais autorius ir diskusijų spaudoje dalyvis, spaudoje paskelbė eilėraščių. Kilęs iš valstiečių šeimos.

VENCLOVAS MOTIEJUS. „Aido“ pirmininkas ir valdybos narys, Šv. Juozapo, „Blaivybės“ draugijų skyrių valdybų narys, Nukentėjusių nuo karo draugijos skyriaus kasininkas. Korespondencijų iš Panevėžio autorius. Gydytojas, Panevėžyje nuo 1911 m.